

VÝUKA ČEŠTINY JAKO CIZÍHO JAZYKA VE SPOLKOVÉ REPUBLICĚ NĚMECKO

Vladimíra KRÍŽOVÁ

Abstrakt:

V předkládaném příspěvku se zabýváme možnostmi výuky českého jazyka jako jazyka cizího ve výchovně – vzdělávacím systému jiného státu. Inspirací k sepsání textu byl autentický rozhovor s absolventkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, která ve školním roce 2009/2010 působila jako jazyková asistentka na základní škole v Žitavě (Mittelschule an der Weinau in Zittau) ve Spolkové republice Německo.

Klíčová slova:

jazykový asistent, výuka českého jazyka, čeština jako jazyk cizí, německé jazykové prostředí, problematika výuky studentů jiné národnosti, výslovnost, gramatické a slohové pojetí hodin, ověřování znalostí

1 Nabízené možnosti

V úvodu předkládaného příspěvku se nejprve pozastavíme nad zprostředkováním nabídky, která se nejen absolventům Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (PdF UP) naskytl během akademického roku 2009.

1.1 Informace poskytované webovým stránkami MŠMT a DZS

„Na základě usnesení vlády ČR ze dne 14. prosince 2005 č. 1622 o programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006 až 2010 a usnesení vlády ČR ze dne 8. října 2008 č. 1256 o změně usnesení vlády č. 1622/2005 uskutečňuje rozvoj výuky českého jazyka a literatury (ČJL) v zahraničí Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT). Prováděním rozhodnutí MŠMT v této oblasti je pověřena přímo řízená organizace MŠMT, Dům zahraničních služeb MŠMT (DZS MŠMT).“¹

V průběhu akademického roku 2009 se nabídka objevila také na webové stránce Katedry německého jazyka PdF UP v Olomouci, jež odkazovala na informace uvedené webem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT) a Domu zahraničních služeb (DZS). Zmiňovaná pracovní nabídka se vztahovala na všechny úspěšné absolventy vysokoškolského studia oboru český a německý jazyk. Jazyková úroveň nebyla blíže specifikována, neboť byla považována za odpovídající dosaženému vzdělání.

Na základě uzavřené smlouvy uchazeč nastoupil na pozici jazykového asistenta na vybrané škole. V tomto případě se jednalo o pozici jazykového asistenta na škole v Žitavě ve Spolkové republice Německo (Mittelschule an der Weinau in Zittau). V následující části příspěvku se věnujeme osobním poznatkům uchazečky z PdF UP, která úspěšně ukončila studium v roce 2009 a byla na zmíněnou pracovní pozici přijata. Celková doba stipendijního pobytu byla stanovena na osm měsíců.

¹ URL: <<http://www.msmc.cz/mezinarodni-vztahy/podpora-vyuky-ceskeho-jazyka-a-literatury-v-zahranici.htm>> [cit. 2010-05-10].

2 Seznámení se školou

Partnerská škola, kde měla probíhat výuka českého jazyka, se nachází ve městě Žitava (Zittau), spadá pod správu spolkové země Sasko a nachází se téměř na dosah hranic s Českou republikou. V současné době školu navštěvuje téměř 250 žáků a ve školním roce 2009/2010 se českému jazyku učily čtyři třídy – šestá a sedmá, ve třídě páté a desáté byl český jazyk prezentován jako odpolední dobrovolný kurz. Výuka češtiny zde měla nepříliš dlouhou tradici, neboť se žáci dříve věnovali především studiu jazyka polského. Hodiny českého jazyka a přípravné kurzy nesly shodný název „Tschechisch.“

Vhodná poloha - město leží v blízkosti hranic s Polskem i Českou republikou – umožňuje obyvatelům bohatý styk se zahraničním partnery, a to nejen obchodními, ale také hospodářskými či správními. Proto je zde výuka cizích jazyků směřována jak západním směrem (povinné jazyky – angličtina, francouzština), tak i směrem východním. Výběr byl zpočátku pro vedení školy nejednotný. Pro výuku českého jazyka se správa školy rozhodla až po zkušenostech s vyučováním jazyka polského.

Výuka začínala od páté třídy. V loňském roce zde měla asistentka na starosti sedm žáků. Pozornost zde byla směřována na správnou výslovnost a také na základní jazykové projevy v českém jazyce (primární fráze, pozdravy, názvy barev, počítání apod.) – výuka probíhala především formou hry a jejím cílem bylo především žáky motivovat k zájmu o češtinu.

Šestá a sedmá třída byla obsazena větším počtem zájemců. V šesté třídě měla asistentka na starosti patnáct žáků, v sedmé již bylo žáků sedmnáct. Mimo tyto třídy, kde byla čeština zavedena jako druhý jazyk, škola organizovala pro žáky desáté třídy kurz, ve kterém by se později mohli ve svém studiu češtiny zdokonalovat. Do tohoto kurzu ve školním roce 2009/2010 docházeli dva žáci, kteří měli enormní zájem o vyučování v českém jazyce. Jejich jazyková úroveň byla nízká, protože v předchozích letech neměli možnost kurzy češtiny navštěvovat.

2.1 Pozice jazykového asistenta

Pracovní nabídka s názvem „*Jazykový asistent/jazyková asistentka*“ byl stipendijním pobytem nabízeným vysokým školám v České republice prostřednictvím informativních portálů MŠMT a DZS. Odváděná činnost spadala pod řídicí funkci učitele českého jazyka pocházejícího z Německa, který na dané škole působil jako externí pracovník. Pedagog měl na starosti profesní vedení nového asistenta – v našem případě asistentky, staral se o poskytování informací a studijních materiálů a především pomáhal nové kolegyni s poznáním výchovně – vzdělávacího systému v SRN.

Kromě výuky českého jazyka se úloha jazykové asistentky vztahovala i na vlastní rozvoj jazykových znalostí a dovedností. Bylo nutné komunikovat s dalšími učiteli, s vedením školy či rodiči. Možnost navštěvovat vyučovací jednotky či kurzy ostatních kolegů bylo samozřejmostí. Přínos byl tedy chápán jako obousměrné poskytování nových poznatků, zkušeností a hledání nejvhodnějších přístupů k výuce, ať již tradiční či alternativní. Nová kolegyně se seznamovala se školním prostředím díky praktickým činnostem, zařazovala se do mimoškolní činnosti, pomáhala s dalšími povinnostmi plynoucími z pozice pedagogického pracovníka a zejména se snažila vytvořit pro žáky takové prostředí, ve kterém by se cizímu jazyku učili co nejefektivněji. Co německá strana poskytovala nové kolegyni, to se později odrazilo na celkovém přístupu k praktickému vyučování a při získávání nových a zejména cenných pedagogických zkušeností.

2.2 Studijní materiály

Důležitým úkolem bylo také zajištění výukových materiálů. Ačkoliv byly studijní materiály k dispozici u nadřízeného učitele, jejich vhodné využití však záviselo na jazykové úrovni a rychlosti učení v jednotlivých třídách. Proto byly ze strany vedení školy kladeny velké požadavky na schopnost asistenta pořídit si materiály vlastní, podporující rozvoj jazykových znalostí, kreativitu při výuce, rozvoj slovní zásoby, podporující správnou výslovnost a především žáky vhodně motivující. Pro budoucí výuku českého jazyka se vedení školy po domluvě s kmenovým učitelem i jeho asistentkou rozhodlo objednat studijní materiály s názvem „*Třesky, plesky, uč se česky!*“, jejich stupeň obtížnosti však odpovídal úrovni gymnázia.

3 Čeština jako jazyk cizí

Motivace u žáků německé národnosti učit se český jazyk byla do značné míry ovlivněna polohou popisovaného školního zařízení. Jak již bylo zmíněno výše, škola se nacházela v těsné blízkosti hranic s Českou republikou. Mnozí žáci pocházeli ze smíšených rodin, někteří se již více či méně zaměřovali na budoucí kariéru, kterou sousední kolegové nabízeli.

3.1 Gramatika, literatura, sloh či pouze správná výslovnost?

Jak tedy probíhala výuka žáků německé národnosti, kteří se český jazyk učili s nadšením? Otázkou byla především správná motivace pro další pokračování a efektivní zpracování všech nových poznatků.

3.1.1 Oblast gramatická

Pokud se zaměříme na výuku českého jazyka jako celku, byla v hodinách nejvíce zastupována především oblast základní gramatiky a s ní poté spojená konverzační část. Především bylo třeba žáky vést k rozšíření slovní zásoby. Lektorka postupovala po seznámení se se stávající jazykovou úrovní žáků ve všech jednotlivých třídách obdobně. Nejprve bylo třeba žákům připomenout základy pádových otázek – cvičil se pád první a čtvrtý. Při výuce jakéhokoliv cizího jazyka je nutné používat praktických příkladů, obrázků, jednoduchých textů či doplňovacích cvičení, která žáky motivují k dalšímu efektivnímu učení. Ve všech třídách se jevila jako nejzrádnější problematika pádových otázek, a to zejména zařazení správného použití čtvrtého pádu. K tomuto účelu byla využívána praktická témata čerpající z běžného života (např. téma často využívané a prakticky zaměřené – *jídlo: mám ráda čokoládu, snídám chléb a marmeládu apod.*)

Při výuce bylo také nutné zopakovat s žáky základy časování pomocných sloves *být* a *mít*. Ta se doplňovala do slovních spojení, které si žáci pojili s jednotlivými osobami, zejména s první a druhou, okrajově s osobou třetí. Slovesa se žáci učili zejména díky jednoduchým konverzačním cvičením, kterým byla věnována vždy zejména první část vyučovací hodiny.

Další oblastí, která se týkala gramatické složky výuky byla problematika přídavných jmen či zájmen, s nimiž žáci neměli závažnější problémy.

Literární výchově nemohla být kvůli nedostatečné slovní zásobě věnována větší pozornost. Souvislé texty byly žákům poskytovány např. prostřednictvím kratší a jednodušší dětské básně či didaktickými texty, které žáci překládali a po probrání tématu se pokusili krátký text sami napsat (např. *téma vzhled: nejprve žáci překládali krátký text - popis strašidla; po probrání tématu se snažili popsat namalované strašidlo*).

Sloh tvořil spolu s literární výchovou nejméně frekventovanou složku výukových jednotek. Nejčastěji žáci psali jednoduché texty o několika větách (např. o sobě, škole či školním rozvrhu). Jednalo se tedy spíše o začátky psaného projevu, který byl v průběhu školního roku nadále aktivně rozvíjen.

3.1.2 Výslovnost českých hlásek

Při výslovnosti jednotlivých hlásek českého jazyka docházelo nejvíce k obtížím při vyslovování hlásek – ř a – ž, a to jak ve slovních spojeních, tak také při nácvičích čtení či výslovnosti samostatně stojících hlásek. Pro lepší zapamatování byla užívána poslechová a další výslovnostní cvičení, která měla za úkol problémy odstranit.

3.2 Konverzace – základ úspěchu

V hodinách českého jazyka lektorka kladla velký důraz na konverzaci v českém jazyce. Ať už byla úroveň v jednotlivých ročnících jakákoliv, bylo nutné, aby se žáci sami dokázali pomocí základních slovíček domluvit či např. se představit či si objednat jídlo v restauraci. V první části každé vyučovací hodiny se lektorka každého žáka ptala na základní otázky, které nevyžadovaly nadprůměrnou znalost cizího jazyka, např. fráze typu:

Jak se máš? Kde bydlíš? Mluvíš česky? Odkud si? Jsi Němec? Co rád snídáš? Kdy začíná škola? Máš dnes matematiku? Kdy vstáváš? Kdy končí škola v úterý? Máš rád zmrzlinu? Máš hnědé vlasy? Kolik je ti let? Je tvoje maminka hodná? Má tvůj tatínek zelené oči?

Naopak mohlo být postupováno také formou krátkých rozhovorů mezi žáky či v situacích, kdy jeden žák kladl otázky a druhý odpovídal. Tento druh cvičení měli žáci tzv. „v krvi“ a byl proto hojně využíván také při oficiálním zkoušení. Typickým konverzačním cvičením byl např. u již zmíněného tématu *Jídlo – Essen* žáky sehraný rozhovor mezi vrchním a hostem v restauraci.

3.3 Česká republika – sousední země

Důležitou oblastí při výuce cizího jazyka je také možnost poznání dané země. Lingvisticky orientovaní a správně motivovaní žáci vyvíjejí zpravidla při vyučování cizího jazyka zvýšenou aktivitu a mohou tak pedagoga nasměrovat na oblast z oblasti reálií, která žáky zajímá.

Nejčastěji k reáliím České republiky lektorka přistupovala alternativními způsoby spojenými zejména s praktickými ukázkami. Nejprve se žáci pomocí jednoduchého výkladu seznamovali v průběhu školního roku s nejvýznamnějšími místy České republiky, posléze o nich i krátce pohovořili či se je pokusili popsat vlastními slovy.

Používány byly názorné pomůcky jako např. vánoční pohlednice ilustrované Josefem Ladou, povídání o velikonočních zvycích, informace o lyžařských střediscích, které žáci v průběhu prázdnin navštěvovali či překlad turistických informací, které by žáci později použili při vlastní cestě do České republiky.

Výjimkou nebyly ani tematicky zaměřená odpoledne, kdy žáci spolu s lektorkou pekli vánoční perníky, zdobili velikonoční vejce či se pokusili uvařit jednoduchá česká jídla (palačinky či pečené buchtý). Při všech těchto činnostech byla aktivně rozvíjena slovní zásoba žáků, kteří popisovali jednotlivé úkony a praktickým způsobem tak zdokonalovali aktivní slovní zásobu.

3.4 Slovní zásoba – aktivní i pasivní

Žáci se při výuce učili slovní zásobu zejména vizualizací. K jednotlivým obrázkům přiřazovali slovíčka či naopak, slovíčka byla neustále používána, opakována a využívána při didaktických hrách. Slovní zásoba byla zaměřena opět především na reálné stránky života. Lektorka sama v hodinách mluvila převážně německy, ale postupně se snažila žáky navyknout na přibývajícím počet českých slov.

Tímto způsobem se žáci zdokonalovali jak v oblasti pasivní, tak také aktivní slovní zásoby. Později velké části žáků základní projev v českém jazyce nedělal větší problémy.

3.5 Ověřování znalostí

Testování probíhalo především ústní formou. Užívány byly zejména rozhovory mezi žáky či mezi lektorkou a žákem. Rozhovory se vždy týkaly probraného tématu a nikdy netrvaly více než několik minut. Obvykle bylo ústní zkoušení dobrovolné, nastávaly však také situace, kdy bylo užíváno k potrestání (např. pozdních příchodů, vyrušování při výuce apod.)

Užívány byly také metody česko – německého překladu, kdy jeden žák zkoušel druhého, např. proběhlo losování pěti lístečků, při kterém se jeden žák ptal partnera česky na to, co na lístečku stálo – pokud bylo na lístečku napsáno „Name,“ musel se žák zeptat otázkou „*Jak se jmenuješ?*“

Klasické písemné zkoušení probíhalo 3 – 4x v průběhu půl roku, většinou po probrání celého tématu či jeho části. Nejčastěji byly používány spojovací a doplňovací cvičení či sestavování krátkých textů. Slovní zásoba se testovala většinou popisem kdo/co je na obrázku a ověřování gramatické stránky jazyka probíhalo také např. prostřednictvím doplňování koncovek přídavných jmen či byly užívány jednoduché věty na překlad.

Slohová cvičení se užívala formou vlastních krátkých textů např. v popisu rozvrhu či popisu kamarádky, maminky či v popisu denního režimu (kdy žák ráno vstává, co patří do jeho oblíbeného jídelníčku a jaké jsou jeho zájmy). Každý žák získal během školního roku průměrně 5 – 8 známek.

Závěr

I přes mnohé problémy, se kterými se při své profesní praxi každý pedagog občas setká, se asistentce působící na škole v německé Žitavě podařilo navázat se žáky pozitivní vztah. Lektorka se žáky pracovala velice ráda a svou praxi hodnotila jako velký přínos pro její budoucí profesní život. Jazyková úroveň žáků se zlepšila, což bylo prokázáno jak konverzačními schopnostmi, tak také výsledky dosaženými při písemných či konverzačních cvičeních a testech.

Podobnou zkušenost nelze než doporučit co možná největšímu počtu absolventů pedagogicky zaměřených vysokých škol. Spolupráce přináší totiž nejen radost, ale především cenné zkušenosti a poznatky pro budoucí profesní život.

Literatura:

URL: <<http://www.http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/podpora-vyuky-ceskeho-jazyka-a-literatury-v-zahranici.htm>> [cit. 2010-10-05].

URL: <http://www.sn.schule.de/~ms-weinau/> [cit. 2010-10-05].

TEACHING CZECH AS A FOREIGN LANGUAGE IN GERMANY

Summary:

In the article we deal with possibilities of Czech language as a foreign language teaching within the learning environment of foreign country. Inspiration for writing this paper was authentic interview with graduate of Pedagogical Faculty, Palacky University Olomouc who worked as an assistant at secondary school in Zitava (Mittelschule an der Weinau in Zittau) in Germany through 2009/2010 school year.

Key words:

language assistant, Czech language teaching, Czech as foreign language, German language environment, different nationality students teaching, pronunciation, grammatical and communication lesson conception, knowledge verification

Kontaktní adresa:

Mgr. Vladimíra Křížová

KČJL PdF UP v Olomouci

Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc

E-mail: vladimira.krizova@email.cz

Tel.: 58 563 5655